

Н. ЛАДОНКО

УКРАЇНА

ТРАГЕДІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ
В 6-х КАРТИНАХ З АПОТЕОЗОМ

Українське Видавництво

« П Е Р Е М О Г А »

— 1949 —

Н. ЛАДОНКО

У К Р А І Н А

ТРАГЕДІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ
В 6-х КАРТИНАХ З АПОТЕОЗОМ

diasporiana.org.ua

Українське Видавництво

« П Е Р Е М О Г А »

— 1949 —

ДІЄВІ ОСОБИ:

СЛІПИЙ

ОКСАНА — його жінка

ІВАН і НАТАЛКА — їх діти

ГАННА і МАРІЯ — колгоспниці

I. БАБА

II. БАБА

III. БАБА

БАБУСЯ

ПЕРЕКЛАДАЧКА МОТРЯ

ГОЛОВА СІЛЬРАДИ

СЕКРЕТАР ПАРТОСЕРЕДКУ

ГОЛОВА КОЛГОСПУ

ЕНКАВЕДИСТКА

РУДОЛЬФ — німецький старшина

НІМЕЦЬКИЙ СТАРШИНА

НІМЕЦЬКІ СОЛДАТИ — три

СИВИЙ ДЯДЬКО

ДІД ІЗ ЛЮЛЬКОЮ

БАРИНЯ — російська давня емігрантка

ГЕНЕРАЛ — російський давній емігрант

ПОЛКОВНИК — російський давній емігрант

КОМАНДАНТ ТАБОРУ російських емігрантів

АВСТРИЙСЬКІ ПОЛЦАЇ — два

I. СЛІДЧИЙ — Особового Відділу

II. СЛІДЧИЙ — Особового Відділу

АРМІЄЦЬ

Німецькі конвойні. Діти.

І. КАРТИНА

(Вересень 1941 р. Шлях. По той бік шляху тин з перелазом, двір, край садка і хата. Ввесь час чути гарматні та кулеметні постріли. Голова сільради та секретар партосередку підходить шляхом до тина).

Голова с/р: (гукає) Оксано! Оксано! Куди ти запропасилась? Чуєш? Оксано!

Оксана: (виходячи з садка) Чого кричиш? На що я тобі? Невже ж знов окопи копати?

Голова с/р: (суворо) Де Наталка? Зараз гнатимуть череду. Це вже остання. Треба, щоб і Наталка пішла з Марійкою та Остапом гнати худобу.

Оксана: Як же вона піде, коли її вдома немає? Хіба не ти сам давав їй дозвіл ще позавчора, як вона піш-

ла до міста сіль купувати? Вона ще не повернулася.

Секретар п/ос.: Не бреши, Оксано! Дивись, щоб не було гірше! Маємо директиву з Москви врятувати від німців усю українську молодь. Хто не йде з нами, той наш ворог.

Оксана: Ой, лишенько! Вже й ворог! Може її на шляху німецька бомба поранила чи вбила! Я сама собі поради не дам, все дожидаюсь, що її мертву принесуть, — а ти тут — “ворог”!

Голова с/р: Добре, добре, якщо не брешеш. Але якщо ти її переховуєш, то ми знайдемо змогу відшукати її. (З загрозою) Все дворище перевернемо!

Оксана: І доки ж це ви переслідуватимете мене! Чи не чесно виробляю я свої трудовні в колгоспі? Чи моя донька не найкраща трактористка в МТС? Чи не віддала я сина Червоній Армії?

Секретар п/ос: Мовчи вже! Краще буде! Все ваше кошло — куркульське! Винищити вас треба було. Але хай тільки прийде наш час, — розберемося остаточно з вами. (Уходить).

Голова с/р: (Уходячи, через плече). Як повернеться Наталка, — коли б це не було, — хай мерщій йде до контори. (Уходить).

Оксана: (Гнівно). Як же, прийде вона! Ждїть! (Іде за хату. Дорогою йде Сліпий, сідає відпочинути коло тину і, граючи на кобзі, співає)

Сліпий:

Чи є в світі таке сонце,
Таке небо синє,
Такі квіти, такі люди,
Як на Україні?!

Не зза того хижі вовки
Гризуть твоє тіло?
Не зза того чужі люди
На тебе посіди?

Закували у кайдани,
Побили в руїни,
Край багатий, край щасливий,
Мою Україну!

Під ногою супостатів
Нарід вільний гине.
Ой, врятуй же, Божа Мати,
Мою Україну!

(Оксана виходить і прислухається, витираючи сльози).

Сліпий: (Має рукою). Ось тут тин. Де тин, там і хата. Мабуть, є і люди.

Оксана: Здоров був, діду! Відкіль це ти йдеш?

Сліпий: Не можу сказати, моя рідна, бо вже багато років блукаю по світу, і не бачу цього світу.

Оксана: Так куди ж ти йдеш, небого? Невже ж ніде немає для тебе притулку, немає рідні в тебе?

Сліпий: Немає, сестро! Хто відчине свою хату незнайо-

мому сліпцеві? В наш час брат братаві не довіряє, хто ж повірить мені?

Оксана: Зайди ж хоч до мене в хату, відпочинь трохи.

Сліпий: Поможи тобі Боже на добрім слові! А не матимеш ти неприємностей через мене від чоловіка, або дітей?

Оксана: Нема в мене чоловіка, ще в 29-му році заслано його на смерть до Сибіру ...

Сліпий: А не чиплятиметься місцева влада до тебе через мене?

Оксана: Що вони мені зроблять? Хутір наш побито, спалено. Живемо на чужому подвір'ї. Живемо злиднями. Нічого в мене більш відбирати.

Сліпий: (Прислухається) Ось не зрозумію, що це за грім такий? Невже ж стріляють?

Оксана: Це німці підходять, визволити нас, українців, хочуть.

Сліпий: Ой, сестро моя люба! І коли ж це бувало таке, щоб турок визволяв булгара, або німець українця? Коли нарід сам собі не допоможе, від чужої допомоги ще гірше буде.

Оксана: Не кажи так! Сама я летючки німецькі читала.

Сліпий: Летючки! Папірець — і більш нічого. Колись царська Росія обіцялась допомогати Україні проти турків і поляків і допомогала, аж поки Катерина остаточною допомогою не зруйнувала Січі, не зробила кріпаків з вільних українців! Російські большевики теж гомоніли, що хочуть визволити Україну, але сама бачиш, що вони нарobili . .

Оксана: Все це так, але німці...

Сліпий: Годі балакати за них. Прийде час, — побачимо, чия правда. (Підводиться). Ходім, коли твоя ласка, до хати. Не знаю тільки, як кликати тебе.

Оксана: Оксана.

Сліпий: (Насторожившись). А відкіль ти родом?

Оксана: З хуторів Вареники, Кобеляцького повіту.

Сліпий: (Хвилюючись). А чи не був твій чоловік з Деменківських хуторів?

Оксана: (Здивовано). Так. Але як це ти знаєш?

Сліпий: (тихо). Оксано!

Оксана: (Біжить до перелазу й пильно приглядається до сліпця; раптом кричить) Гнате! Боже милий! Це ти! Що з тобою зробили?!

Сліпий: Тихше, тихше! Щоб не почули... Хоч і сліпий я, а втік із допомогою товариша з Сибіру. Він загинув. Я врятувався. І ось блукаю по світу... І не думав, не гадав, що знайду свою родину.

Оксана: (Допомагає йому через перелаз і веде до хати). Ходім, ходім швидше, поки люди не побачили. Боже ж мій, яка я рада!

Сліпий: А діти? Ще живі?

Оксана: Живі. Івана забрано до Червоної Армії, але він втече до німців. Наші люди не хочуть битися проти них, бо вони нас визволяють.

Сліпий: А Наталка?

Оксана: Сам побачиш. Красуня і розумна. Всі дивуються з неї, яка вона гарна й лагідна... Заходь мерщій до хати, бо чую, що наближаються люди. (За

руку веде його в хату й зачиняє двері. В останні хвилини постріли все наближаються. На шляху чути голосні вигуки, йдуть колгоспники, серед них Енкаведистка в чоловічому військовому вбранні, голова с/р і секретар п/ос.)

Енкаведистка: (Стає на бугрі коло тина і вигукує, вимахуючи руками). Товариші колгоспники! Чуєте ці вибухи і стріли? Це йде найлютіший ворог пролетаріату — німці. Багата, вільна Україна вабить цю голодну вовчу зграю. Вони йдуть сюди грабувати ваші колгоспи. Але товариш Сталін не покине своїх українських дітей серед лиха. Він готує могутній кулак, щоб вас захистити. Доблесна червона армія вже б'є ворога, і тільки подекуди прохоплюються ворожі банди, що тероризують поодинокі села. Така банда може ввірватися і в ваше село. Будьте готові до відсічі! Вбивайте німців, де можете! Кидайте отрую в колодці, паліть хліба і хати, розбивайте машини! Наш батько Сталін і компартія оцінять вашу вірність і винагородять вас, як заслужите ...

Марія: А ви, товаришко, як будете? Залишитесь тут з нами, щоб допомогти отруїти воду на селі?

Енкаведистка: На жаль, не можу залишитися. Я мушу догнати свою частину ...

Ганна: (Солодким голосом). Цебто ви мусите відступати? Тікати?

Енкаведистка: (Нервово) Я вже вам говорила, що ніякого відступу нема! За кілька днів німців буде вигнано з нашої території. Ми не відступаємо, а пере-

суваємося в різних напрямках, переслідуючи во-
рога ...

(Неподалеку вибух. Одна з жінок кричить: "О-
гонь! Огонь!") Всі дивляться назад, на село і кида-
ються бігти. Залишаються Енкаведистка, Голова сі-
льської ради і Секретар партосередку. У напіввід-
чиненого віконця прислухається Оксана).

Енкаведистка: Несознательний народ! Не подобається
мені настрої ваших колгоспників! Незвизначально
було у вас поставлено пропаганду ... (До Секре-
таря партос.). Ви одержали останній транспорт зброї з
Москви?

Секретар: Так! Все заховано в бункерах у лісі.

Енкаведистка: Добре! Як прийдуть німці, ідіть у ліс, в
партизани, і чекайте сталінського сигналу, щоб роз-
почати боротьбу проти німців. (Розмовляючи, від-
ходять).

Оксана: (У вікні). Господи! Коли ж Ти змилуєшся над
нами і даси нам спокій!

ІІ. КАРТИНА

(Другого дня. Та ж сама декорація).

Сліпий: (Сидить на порозі хати й співає):

Краще б я родився сліпим та незрячим,
Щоб я Тебе, сонце, ніколи не бачив,

Щоб не знав, яка Ти гарна, Україно,
Щоб не милувався степами Твоїми!

Краще б я родився в кайданах, в неволі,
Щоб не знав, яке повітря віє в полі,
Щоб не знав, як гарно людям жити в світі,
Коли ти хазяїн у себе в повіті!

А ще було б краще, коли б не родився,
Щоб на твоє лихо я і не дивився,
Не страждав каліка я за батьківщину,
За ту безгаланну матір — Україну!

Оксана: (Виходить із хати й стає коло нього). І все ти співаєш щось таке сумне! Невже ж ти не віриш в краще майбутнє? Ось вже і немає більшовиків. А немає більшовиків, немає й неволі. Кажуть, німці вже в селі, і нічого недоброго за них не чути.

Сліпий: Ні, Оксано! Не вірю я німцям! Не брати вони вам, а хижі вовки. Хоч і сліпий я, але бачу той страшний час, коли прийдеться українцеві так погано, що не буде він чекати на чужу допомогу, а почне сам себе визволяти. І буде він битися не тільки з москалями, але й з німцями й самим чортом!

Оксана: Ой, чоловіче, де ж це бачили таке, щоб бідний селянин без зброї був здатний на таку боротьбу?! Це була б його остаточна загибель.

Сліпий: Це як Бог схоче. Він все може ... Ти мені краще повідай, Оксано, куди це ти вночі бігала? Чув я, як ти глечиками у печі торохтіла.

Оксана: Тепер я тобі можу сказати: це я до Наталки ходила.

Сліпий: Вона ж у місті!

Оксана: Для чого? Щоб її там убили? Ні! Не дам я загубити й останню доньку! Сховала я її. Є в мене тут у садку такий льох у бур'янах. Завалила його хмизом та хворостом. 10 днів сидить вона, бідна, в цьому льосі. Тільки вночі можу я віднести їй поїсти.

Сліпий: Чого це вона не виходить? Ти ж сама кажеш, що наші визволителі вже на селі. Чого ж ти ще боїшся?

Оксана: Я сама їх не бачила. А може це тільки невеличка купка німців і більшовики ще виженуть їх і повернуться?! Треба подождати.
(Вибігає Марія, шукаючи Оксану).

Марія: (Коло перелазу). Оксано! Оксано! (Махає руками. Оксана поспішає до неї). Бачила німців?

Оксана: Ні ще. Де вони?

Марія: Скрізь! Скільки їх, не можна й сказати! За селом великим шляхом їх така сила йде, що аж страшно! Прислухайся тільки, як гуркотять їх машини. Не видно кінця їм і краю!

Оксана: Ти сама це бачила?

Марія: (З гордістю). У мене в дворі німці стоять! Такі чемні! Такі ввічливі! Дала я їм ячюк, а вони гроші виймають платити. Кажуть, що прийшли визволяти нас із сталінської кабали.

Оксана: (Хреститься) Дай Боже! Коли так, можна й Наталю покликати.

Марія: Хиба вона вже повернулась?

Оксана: А вже ж повернулась ... вночі ...

Марія: Це твоє щастя, Оксано. А я так і не вберегла своїх двох дочок, погнали їх із чередою. (Плаче).

Ганна: (Вибігає, оглядається, бачить Марію й поспішає до неї). Маріє! Чула новини?

Марія: (Перелякано). Які ще новини, Господи ...

Ганна: Прибіг Павлівський хлопець, той, що череду з твоїми дівчатами гнав. Ледве врятувався. Каже, що попали вони в біду, як дійшли до переправи на Пслі. З одного боку більшовики, з другого німці, а зверху літаки бомби кидають. Перебили всіх чисто, хто був коло річки. Він був останній в череді й встиг сховатися в лозі. Це його врятувало.

Марія: (Голосить) Боже ж Ти мій милий! І за що Ти дав загинути бідним дівчатам? Моїм донькам! Моїй втісі! Хто тепер пожаліє мою старість? Хто потурбується за бідну матір? (Уходить).

Ганна: (Руками тре очі). Треба побігти до Миронихи. Чоловік її повернувся з міста, багато новин привіз! (Уходить).

(До хати наближається німецький старшина — Рудольф із салдатом).

Рудольф: Добрий - день! Немає у вас слив чи терня в саду?

Оксана: Пан розмовляє по-нашому?

Оксана: Так, бо моя мати родом з Києва і вивчила мене рідній мові.

Оксана: Зайдіть, будь ласка. Обіждіть тут на причілку. Я зараз принесу. (Іде в хату, гукаючи): Наталю! Наталю! (Зникає).

(Німці сідають коло Сліпого).

Рудольф: (Витягає цигарки й до Сліпого) Закури, діду.

Сліпий: Дякую. Не вживаю тютюну.

Рудольф: Чому це так?

Сліпий: Такий жебрак і каліка, як я, не може розкошувати й витрачатися на куриво.

Рудольф: Це тому, що у вас було таке ганебне життя. Але не жалкуй, старий, ми повернемо вам і волю, і землю. І заживете ви знов, як люди.

(З садка виходить Наталка з тарілкою спілого терня).

Рудольф: (Підводиться зворушено.) Яка красуня! Яке гарне обличчя!

Наталка: (Кланяється поясно) Будь ласка, покуштуйте нашого терня.

Рудольф: Хто ти, дівчино? Як тебе звати?

Наталка: Це моя бідна хата. А це мій батько, що йому більшовики очі випалили. Звуть мене Наталкою. Беріть же терня.

Рудольф: Спасибі. Я краще візьму в кишеню, бо в мене часу бракує. Скільки це коштує? (Витягає гаманець)

Наталка: Що ви, добродію! Не треба нам грошей. Не ви, а ми мусимо вам дякувати, бо ви визволяєте нас.

Рудольф: (Ховаючи гаманець) Твоя правда, Наталю. Ми прийшли, й закінчились ваші страждання. Скоро повернемо вам вашу землю на ваше щастя. Дозволь ме-

ні, як буду повертатися до дому, провідати тебе в твоєму новому житті. Бажаю зустріти тебе веселою і щасливою! (Протягає її руку).

Наталка: (Соромлячись, дає руку). Дякую на доброму слові. Дай Боже, щоб було по-вашому! Завертайте до нас, як їхатимете до дому.

Рудольф: Прощай, старий!

Сліпий: Бувайте здорові!

(Німці уходять. Рудольф усе оглядається на Наталку).

Наталка: (Сідає коло Сліпого й обіймає його руксю) Тату! Мій рідний тату! Скільки щастя приніс нам цей день!

Сліпий: Донечко, моя люба! Який жаль, що не бачу тебе, не можу уявити собі твоєї краси. Молю Бога, щоб зглянувся Він на тебе й дарував тобі пожити по людськи!

Наталка: Хіба ви не чули, тату, що казав оцей німець? Вільними людьми будемо ми! Землю свою матимемо! Хазяйнуватимемо!

Сліпий: Як би це було так! Але не вірю я, донцю, в те, що німець принесе нам волю. Не вірю, щоб чужинці визволили нас.

Наталка: Але, тату ...

Сліпий: Пожди, донцю, дай мені сказати. Колись була на Україні людина, нібито розумна, звали її Богдан Хмельницький. Повірів він, що Росія допоможе Україні, захистить її від ворогів. А чим це закінчилось? — кріпацтвом вільного народу! Колись Іван Мазепа

повірив, що шведи можуть визволити Україну від Москви. І йому не було щастя. А за наших часів, чи не вірив гетьман Скоропадський, що Німеччина утворить вільну Україну? А що почали діяти німці на Україні? Все відібрали, що встигли!

Наталка: Не треба, тату, думати про це. За минулі роки німці могли змінити своє ставлення до нас, зрозуміти, що й для них вигідніш, коли Україна буде вільною.

Сліпий: (З сумнівом) Дай Боже! Але хто ж буде хазяювати в нашій родині на землі? Я старий та сліпий. Мати слаба. Ти сама не вправишся.

Наталка: А Іван? Ви не знаєте, тату, який він робітник! Кращого не було в цілому колгоспі. А розумний! А гарний! Всі дівчата зглядалися на нього.

Сліпий: Ой, доню, доню! Вірю тобі, що Іван і гарний і старанний хлопець. Але де він? Чи побачимо його на цьому світі?

Наталка: (Впевнено) Звичайно, побачимо! Ви ж знаєте, що українці не хочуть битися з німцем, який несе їм волю. Ось і Іван, мабуть, вже перейшов до них і незабаром повернеться додому.

Сліпий: І ти цьому віриш?

Наталка: Як не вірити, тату? Коли не мати віри в краще, то на що жити, на що бідувати? Якщо в нашому сумному стані не мати віри, то краще покінчити з життям.

Ганна: (Вибігає й кличе) Оксано! Оксано! Де вона? Поклич, Наталю, матір. Але мерщій!

Сліпий: Це так, доню, треба вірити, але й треба знати, чому ти віриш. Краще жити вірою, що Україна сама в собі знайде сили, щоб перебороти незгоду, ніж вірити німцєві.

Наталка: (Підводиться й кличе) Мамо! Мамо! Де ви?

Оксана: (Виходячи з садка). Що таке? Що трапилось?

Ганна: (Коло перелаза) Сусідко! Йдїть же швидше! Бо маю новини. За Івана!

(Оксана й Наталка поспішають до неї)

Оксана: За Івана? О, Боже ж мій! Де він? Що з ним?

Ганна: Дайте слово сказати. Це була я у Миронихи. Її чоловік повернувся з міста вночі. Недалеко від нашого села бачив велику колону полонених, що їх гнали німці. Серед цих полонених і ваш Іван, і Пилип Чепурківський, і Антін Зогорулько.

Оксана: Мій Іван! Полонений!

Наталка: (Жваво) Мамо! Не журіться! Своєю волею передався він до німців, і вони повинні відпустити його додому.

Ганна: Ось ви самі незабаром побачите, бо їх усіх гнати-муть через наше село. Може статися, що вони йтїмуть цим шляхом коло вашої хати...

Дїти: (Вибігають на шлях і кричать). Полонених німці женуть! Полонених!

(Чути важкі кроки. Йде колона полонених, обідраних, голодних, страшних. Женуть їх п'ятеро здорових німців із пістолями й гумовими палицями. Полонені ледве йдуть, спотикаються... Німці сердито підганяють їх, загрожуючи: "Vorwärts! Ihr,

schmutzige Schweine! Schweinchunde! Schneller! Füße bewegen!" *) Йде Іван, нещасний, поранений в голуву).

Оксана: (Голосить) Іване! Іване! (Вибігає на шлях. Німець штовхає її з окликом: "Weg!", так, що воза падає на тин. Наталка перелякано дивиться на брата).

Іван: (Простягаючи до матері руки) Мамо! (Падає на коліна. Вибігає Марія й кидає полоненим пиріжки).

Марія: Хлопці! Бідні! Беріть! Їжте!

(Полонені кидаються підбирати пиріжки, але німці не дозволяють: "Weg! Weg!" і б'ють їх палицями й відганяють Марію. Полонені засмучено тягнуться далі. Іван лежить і не може підвестись. Німець штовхає його ногою: "Ауф!", але бачучи, що хлопець без сили, бере револьвер і пострілом у голуву вбиває його й знов поспішає за колоною).

Ганна: (Голосить) О, Боже ж мій! За що вбито нещасного хлопця! (Вона й Марія клопочуться коло вбитого. Оксана кидається на його тіло і плаче, і рве волосся).

Оксана: Ой, щож це зробили з моєю дитиною! Іване! Іване! Невже ж тебе вбито?! Чому ти не подивився

*) "Вперед! Брудні свині! Свинячі собаки! Рухайтеся!"

Weg! — геть!

Ауф! — Вставай!

на мене, на свою стару матір? Чому не заспокоїш мене? Іване! Іване! (Плаче).

Наталка: (Стоїть, як громом убита. Сліпий підходить до неї й бере її за руку. Вона тихим несамоовитим толосом). Тату! Тату! Що це? Чи я збожеволіла, чи це все правда? ... (Сліпий мовчки обіймає її, вона схиляється до нього й вся тремтить, затуливши очі).

III. КАРТИНА

Рік пізніше. Рік 1942-й. Кімната, де селяни чекають на с/госп. коменданта, до якого ведуть зачинені двері. Годинник указує 11 годин.)

І. Баба: Виїхала я з дому ще до сонця, думала до обіду дома бути. А його й досі немає.

Дід з люлькою: Чого ти хочеш? Людина має багато обов'язків і не може цілий день чекати на тебе в конторі.

І. Баба: (Позіхає). Так-то воно так, але староста нам об'являв, що комендант приймає тільки у середу. І все ж таки його немає, а дома діти голодні.

(З кабінету виходить чепурненька Перекладачка, підмальована, з золотою обручкою).

Перекладачка: (Голосно). Комендант дуже зайнятий. Тому кажіть мені, що вам треба. Коли справа дуже важлива, можна буде зайти до коменданта. Всі довідки даватиму я.

Пані: (Вказуючи на Наталку). Ось вона! (Поліцаї хапають сюди?)

Перекладачка: Це нам видніш, що важливо, а що ні. Підходьте! Хто перший?

Бабуся: (Прощтовхується наперед). Я, донечко, я! Пожалій ти мене, стару. Одна я, як є на світі! Недавно онуку-сиротинку до Німеччини забрали. А тепер беруть ще й мою корову. Візьмуть її — помирати мені з голоду!

I. Баба: (Втручається). Оце ж і в мене. Беруть корову. Діти в мене маленькі, чоловік десь на фронті загинув. Відберуть корову, чим я годуватиму діток своїх?

II. Баба: (Перебиваючи). А в мене вже забрали корову, що була тільна. Тільки забрав її собі сільський староста, а свою ялівку здав замість моєї. Хіба це справедливо?

III. Баба: А мою корову, що ось-ось мусить отелитися, сьогодні відігнали до Заготскоту. А скільки є в нас людей, що мають дві-три корови, але їх ця заготівля не торкається, бо вони приятелюють із старостою.

Перекладачка: (Махає руками). Не всі разом! Хіба тут, розберешся з вами, коли ви всі кричите? Корови! Корови! Комендант заборонив приймати людей, що не хочуть віддати свої корови. Він не може тут нікому допомогти. Ви мусите зрозуміти, що корови потрібні для війська. Ви бажаєте, щоб німці визволили вас від більшовиків, але й ви мусите допомагати їм в цій боротьбі.

I. Баба: А діточки-янголятка хай помирають з голоду? Кого ж визволятимуть німці, коли наші родини помруть?

Бабуся: (Сердито до Перекладачки). Ти, Мотрьо, не дурі людей! А чим ти допомагаєш? Твій батько має дві корови, і ніхто їх не бере на заготівлю.

Перекладачка: Це не ваша справа! Мій батько має високопорідні корови, на що йому видано свідоцтво від Земуправи.

Дід з люлькою: Високопорідні! Це ж у мене купив твій батько теличку. А мою корову, маму цієї "високопорідньої" відібрали для Заготскоту.

Перекладачка: (Нервово). Якщо всі, хто прийшов клопотатися за свої корови, не покине контори, я покличу поліцаїв, щоб їх вивели. Чуєте? Ідіть геть відсіль!

(I, II, і III. Баби й Бабуся виходять, чути їх вигук):

— Нема правди в світі!

— А діточки хай гинуть?

— Йй що? Хіба вона розуміє голодних? Іш, яка пиката зробилась!

— Господи, Боже мій! Коли Ти зглянешся на нас! (Виходять. Тим часом до Перекладачки підходить Ганна, що непомітно пережидала у кутку, і розмовляє так, щоб інші не чули).

Ганна: Панночко! Люба! Рятуйте! У мене свиня така відгодована, велика залилася салом і ось-ось здохне. Дайте дозвіл зарізати, бо загине тварина.

Перекладачка: (Сердито й голосно). Відчепіться ви від мене! Чомусь усі ваші свині подихають, чи то на кілок напоролися, чи в яму звалилися, чи садом заділися. Чула я це вже не раз! Не можна різати! Не дає комендант дозволу на забій!

Ганна: (Тихо . Панночко! Красуня! Ягідко моя! Дай Боже тобі щастя і гарного парубка! Але й ти мені допоможи. Гине тварина. А я вже віддачу, як зможу. І сальця, і ковбаски, і шмат гарний м'яса тобі привезу.

Перекладачка: (Вагається, раптом різко) Давай заяву! (Бере заяву й зникає за дверима).

Сивий дядько: Була собі Мотря, щира комсомолка, а тепер перекладачка стала! Тай ще німецькою! А чи ж вміє вона по-німецькому балакати?

Дід з люлькою: Цить, Степане! Вони з німцем і без мови друг друга зрозуміють. (Входить Перекладачка й тиче Ганні в руку дозвіл).

Ганна: (Цілує їй руку і кланяється). Тільки ти одна наша заступниця! (Уходить).

Сивий дядько: Дозвольте мені запитати. Коли це повертатимуть землю селянам? Бо вже сили немає з цими колгоспами!

Перекладачка: Підчас війни це неможливо зробити. Вам це вже не раз казали.

Сивий дядько: Не подобається це людям. Хочу побалакати за це з командантом.

Перекладачка: Комендант не має часу.

Сивий дядько: Нічого. Мені не к спіху. Більш ждали. Підожду, доки комендант вийде до нас.

Дід з люлькою: Пані перекладач! У мене така справа. Я мав 10 курей і мусів здавати яєчка. Але позавчора приїхали до нас у село Оці німці, що шляхи будують, перестріляли та забрали всі мої кури. Сьогодні староста вимагає, щоб я здавав яєчка. Але відкіль я візьму їх, коли немає більш птиці у дворі? (В кімнату швидко заходить високий міцний голова колгоспу).

Голова колгоспу: Пані перекладачко! У мене лихо в колгоспі. Ранком наскочили на бригаду, де стоять коні два німці та забрали заводського жеребця, того самого, що його пан комендант призначив для кінської ферми.

Перекладачка: Заходьте до коменданта! (Уходять).

Сивий дядько: Цікаво, що вона там перекладатиме? Оце, як був комендант у нас в селі в останній раз, Пахом Чередяк просив дозволу поїхати в сусідній район купити соли. А вона таке наперекладала, що комендант набив Пахома тай поїхав, так і не зрозумівши в чому справа.

Перекладачка: (Входить). Комендант більш нікого не прийматиме, бо зараз їде на район. Можете їхати додому!

Дід з люлькою: А як же яєчки?

Перекладачка: (Нетерпляче). Другим разом прийдеш. Зараз нічого не можна зробити. Ідіть собі! (Всі виходять похмуро. Залишається Наталка, яка підходить до перекладачки).

Наталка: Мотрю! Чи ти мене не пізнала?

Перекладачка: (Здивовано, холодно). А, це ти, Наталю?
Хіба тебе не забрано до Німеччини?

Наталка: Ні. Бог милував.

Перекладачка: (Обурено). Як ти можеш таке казати!
“Бог милував!” Німці нам допомагають, нас ряту-
ють від більшовиків, а ти не бажаєш віддякувати сво-
єю працею! І я могла б в батька сидіти, але ось пі-
шла працювати до німців.

Наталка: Ти мене не зрозуміла, Мотрю. Мене викресли-
ли з списків, бо моя мати дуже хвора, а батько слі-
пий. Пожальв староста нас. Але ось тепер відбира-
ють у нас корову.

Перекладачка: Хіба у вас була корова?

Наталка: Звичайно, що ні. Але як німці прийшли, ми ви-
міняли собі теличку. Вона зараз з телятком.

Перекладачка: Так чого ж ти хочеш? Мусиш віддати
корову. Перш за все вона не ваша, а з якоїсь чужої
череди. Не було у вас корови, і не маєте ви права
держати корову. Подруге, — у тебе ще залишаєть-
ся теля. Це вже багато. Не дури отже мені голови.
Прощай! (Сердито грюкає дверима).

ІV. КАРТИНА

(1943 рік. Вересень. Обстановка першої дії. За хатою
і садком стовп диму. Чути гарматні та кулеметні
постріли на селі. Поспішаючи, виходять два німець-
ких старшини, один із них Рудольф, і за ними два
солдати. Зупиняються, оглядаючись).

Старшина: Ну, тут, здається, все чисто. Нікого немає.

І. салдат: У садку щось ворухиться.

Рудольф: Біжи подивись. Якщо там заховано корову, жени її сюди, буде нам на вечерю.

Старшина: Але обережно!

(Салдати вдвох, з рушницями наготові, крадуться до садка).

Старшина: (Закурюючи) Що за нарід такий! Скільки мороки, поки їх виженеш з їхньою худобою з села.

Рудольф: Це правда. Але й доля цих людей жахлива. Куди вони йтимуть? Чи вдома, чи десь далі на шляху все одно загинуть.

Старшина: (Сердито). Як ти не зрозумієш? Хай собі гинуть під бомбами, чи від холоду, чи голоду десь на дорозі, аби тільки вони в цих селах не залишались. В цих селах, де більшовики ще можуть використати їх живу силу. Наближається зима, і російська армія не матиме тут ні притулку, ні їжі, ні допомоги. А нам цієї худоби в Німеччині на довгий час вистачить ... аж до нової перемоги!

(В садку крик, і виходять салдати, ведучи за руки Наталку, що плаче).

I. салдат: Прикажете розстріляти цю партизанку?

Рудольф: (Пізнає Наталку). Стійте! Я знаю цю дівчину, вона не партизанка. Вона не може бути більшовичкою. Ось я її розпитаю. Чому ти, дівчино, залишилась у селі? Чи ти не чула приказу?

Наталка: Чула. Але як я піду відсіль, коли мати лежить хвора, а батько, як ви самі знаєте, каліка сліпий? Як можу я залишити їх?

Рудольф: Вірю тобі. Але тут у селі нікому не жити, всі загинуть під більшовицькими кулями.

Наталка: Так загинемо разом усією родиною! Однак-е нам немає більш життя на світі! Бодай ніхто не скаже, що я покинула батька й матір, хворих без допомоги. Хай помру з ними!

Старшина: Годі гаяти час на даремні балачки! (До солдатів) Подивіться, чи є хто в хаті, і робіть, згідно з наказом. (Салдати зникають в хаті).

Наталка: (Хоче кинутися до хати, але Рудольф тримає її за руку). Пустіть мене!

Рудольф: Ні! Не пущу! Мені жаль тебе, дівчино. Ти мусиш їхати з нами. Ми не можемо залишити тебе на селі. Ми знайдемо якийсь транспорт втікачів, до якого й тебе приєднаємо. (Тягне її за собою. В хаті чути два постріли).

Наталка: (Кричить). Ой, Боже ж мій! Батько! Мати!

V. КАРТИНА

(Ще два роки пізніше: рік 1945, місяць вересень. Кімната в дерев'яному бараку в таборі давніх російських емігрантів. Двохповерхові ліжка. За столом на лавках сидять Генерал, Полковник і Пані, колишня московська "бариня").

Генерал: Ось і війна скінчилась, і ми сидимо в Австрії в оцьому таборі під захистом американців, — і все-таки не можемо покінчити з цією підсовітською наеолоччю ... Все вона лізе до нас, намагаючись

прикритися нашим добрим ім'ям старої еміграції, щоб не вертатися на родину ...

Пані: Так, так! І я те ж саме говорю. Ми маємо бути особливо обережні, щоб до нас, не могли пролізти всякі підсовітчики, що тут ховаються. Наприклад, що може бути у нас спільного з цією дівкою, що вчора прибігла до нашого табору? Хіба їй місце серед нас? Я була баринею і залишуся баринею, а вона належить до плебса, що нам служив. Не може ж вона користуватися у американців такими самими привілеями, як ми!

Полковник: (Лагідно). Мені здається, що вона цілком порядна, гарна дівчина ...

Генерал: (З запалом) Ви так говорите тільки тому, що вона гарненька! Але як вона може бути порядною, коли на перший же запит вона відповіла, що вона — українка. У-к-р-а-ї-н-к-а ... Ніби існує якась така нація ... Та й говорить вона тільки цим мало-російським діалектом ...

Пані: Все-таки, яке нахабство з боку адміністрації — всадити нам до кімнати цю дівку! ...

Полковник: Але чим же вона нам перешкоджає! Ми можемо використати її для прятання кімнати, для прання білизни ...

Пані: Ні, ні-ні! Не треба нам цих підсовітських! Я вже була в коменданта і заявила йому, що присутність в нашому таборі невідомих осіб, що бояться вертатися на родину, кидає на нас тінь і може викликати небажані ускладнення з союзною державою, себто з Совітами ...

Генерал: Добре зробили! Хай ця “українка” забирається звідси в свою советську Україну!

(Входить Наталка).

Наталка: (Несміливо). Добри-вечір! (Всі мовчать. Вона сідає осторонь).

Полковник: (Лагідно) А ви звідки родом? Де ваша родина?

Наталка: Я з Полтавщини ... А родини у мене нема, її всю забили німці ...

Пані: Ось бачите! Німці забили її родину, значить — вони були комуністи!

Генерал: Цілком ясно! Не будуть же німці убивати чесних людей! Підозріла особа ...

Наталка: (Рішуче). Ви помиляєтесь! Ми завжди були антикомуністами. Мого батька було заслано до Сибіру ... А всю родину вигнано з хати ...

Генерал: Все таки не розумію, чому ви не хочете вертатися на родину?

Наталка: Чому? Це вас дивує? Ви ж теж не вертаєтесь до свого народу ...

Генерал: Це — інша річ ... Ми, давні емігранти, репрезентуємо русскую націю ...

Пані: Ми повернемося на родину, як нам повернуть наші маєтки ... І тоді заведемо лад у країні!

(Входить комендант табору з двома австрійськими поліцейськими).

Комендант: Я чув, що у вас в кімнаті знаходиться совітська громадянка, яка мусить повернутися на родину ...

Пані: (Вказуючи на Наталку). Ось вона! (Поліцаї хапають Наталку за руки).

Наталка: (Перелякана). Господи! За що це? Що я вам зробила, що ви віддаєте мене на катування й на загибель? Чи ж я не маю права жити? (Німці штовхають її до дверей. Наталка пручається, намагається вихопитися їм із рук, але вони її виводять. Всі мовчать).

Полковник: Негарно якось це вийшло ...

Пані: (Нервово). Нічого їй не станеться! Мільйонами їх вивозять ... Вони ж тільки вертаються до своїх. Ніхто їм нічого не зробить ...

Генерал: Коли б ми знали, що Сталін нам нічого не зробить ми теж поїхали б в Росію!

Пані: Вона просто дура!

Полковник: (Хитаючи головою) Негарно!

VI. КАРТИНА

(Два тижні пізніше. Кімната в хаті. Біля стола два слідчих Особового Відділу військ НКВД щось пишуть. Заглядає армієць).

Армієць: Товаришу Начальник! Прибув транспорт 40 люду поворотців із американської зони. Як наказете — відправляти їх далі, в збірний табор, чи ви перше зробите допит?

І. Слідчий: Веди сюди по одному. (Армієць зникає). Краще тут попитати та й звільнити транспорт від зайвої наволочі — шльопнемо тут на місці! Тепер дороги небезпечні, повно партизанів. Нема потре-

би перевантажувати машини ... (Входить Наталка, спокійна, бліда і сувора).

Ш. Слідчий: А-а, німецька шпигунко! Помагала німцям підчас війни. Працювала проти своїх братів! Зраднице!

Наталка: (Спокійно). Ніколи не була я німецькою за-
проданкою; німці вбили в мене і брата, і матір, і ба-
тька, а мене силоміць примусили робити в бавера
в Австрії ...

І. Слідчий: Всі ви вмієте виправдовуватися! Напевно
шлялась з німцями ...

Наталка: (Гордо). Ніколи! Ніколи не забувала я, що я
донька пригнобленого українського народу!

І. Слідчий: Українська наволоч! Ось як ви відлячуєтесь
за те, що тов. Сталін і комуністична партія зроби-
ли для України! "Пригноблений народ!" Всіх цих
"пригноблених", вічно незадоволених бунтівників,
за наказом тов. Сталіна, виселяють тепер на Сибір!

Наталка: (Тихо, але твердо). Цього не може бути! Не
може бути, щоб увесь великий нарід було заслано
до Сибіру ... Не допустить такого Бог!

ІІ. Слідчий: (З погрозою). Щось ти дуже відважна ...

Наталка: Не відважна я, а знаю, що не вийти мені звід-
си живою, — так чого ж таїтися?

І. Слідчий: Чи не попалась нам до рук одна з тих укра-
їнських партизанок, що так перешкоджали нам на-
лагоджувати мирне життя в Карпатах?

Наталка: На жаль, ні! Не була я в партизанах. Нічого я
не зробила для своєї Батьківщини!

(Чути постріли. Раптом вбігає армієць).

Арвієць: Товаришу Начальник! Українські партизани оточують село! ...

Наталка: (Стрепенулася).

II. Слідчий: Ось і зрадила себе! Дніпровські чи галіційські українці — все одна банда ...

I. Слідчий: (Бере револьвер). Не думай, що тебе звільнять звідси. Нам треба тікати, але застрілити тебе я встигну!

Наталка: (Суворо). Стріляй! Але Україна живе й житиме! Її не розстріляєш!

I. Слідчий: (Повільно підносить револьвер).

Завіса

А П О Т Е О З — С О Н Ц Е

(Ніч. Степ. У степу могила. На могилі сидить Сліпий, коло ніг його нерухоме тіло Наталки. Схід поступово червоніє).

Сліпий: Ніч. Темно. Завжди ніч. Нема для мене сонця. Нема для мене світла ... Ніч ... Смерть ... І зруйноване життя ... Били, катували ... Може й краще, що я нічого не бачу. Бо нічого бачити ... (Схиляє голову, затулюючи очі рукою). І все ж таки я живу. Сліпий. Каліка. Сирота ... Для чого? Щоб знати, що Україна захлинулася кривавою хвилею, що ніч, темна ніч панує над її степами знівеченими? (Перший промінь сонця). Для чого береже мене Господь? Невже ж ще є таке лихо на світі, що я його не зазнав? (Сонце. Чудовий степ із досяглими хлібами. Хутори з білими хатами. Вишневі садки).

Наталка: (Раптом прокидається і, кидаючись до Сліпого, гукає) Тато! Тато! Сонце!

Сліпий: (Відкриває очі й дивиться на сонце) Сонце! Насправді сонце! (Хвилюючись) Я бачу сонце! Я бачу! (Підводиться, простягаючи руки). Я бачу сонце! Я бачу степ! Я бачу вільний чудовий степ! Так ось для чого беріг мене Господь. Щоб я побачив сонце на Україні! (Плаче).

Наталка: (Обіймаючи його) О, тату! Коли вас мордували, коли нищили Україну, ви не плакали. Чому ж плакати тепер, дивлячись на цей чудовий ранок?

Сліпий: Я не плакав тоді, бо сльози заклеїлися на серці... І хто плакав у ті страшні години? Треба було берегти сили, щоб жити з ненавистю до ворогів і коханням до України. Зараз я можу плакати... від щастя! І ти, моя Наталю, зі мною! Як це трапилось? Хіба тебе не розстріляно?

Наталка: (Сміється, потім суворо й твердо). Тату! Тату! Невже ж ви за все своє повне страждання життя не зрозуміли, що ніякі катування і розстріли не можуть нас знищити? Після ночі буває день. Ось і ми мусіли переждати ніч, страшну довгу ніч, щоб побачити свій день... Так, тату, я живу й житиму. Тепер уже я житиму!

Сліпий: (Обіймає її і, дивлячись на степ). Сонце! Чудове сонце! Благослови, Боже, і борони нашу вільну Україну!

Кінець

